

**ЗАСГИЙН ГАЗРААС БАТАЛСАН “АРЬС ШИР” ДЭД ХӨТӨЛБӨРИЙН
ХЭРЭГЖИЛТИЙН ЯВЦАД ХИЙСЭН ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ,
ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН**

/2009 оны жилийн эцсийн байдлаар/

2010.02.25

Д.д	Хөтөлбөрийн агуулга	Гүйцэтгэл	
1	ЗГ-ын тогтоолын дугаар, огноо	Хөтөлбөрийг Засгийн газрын 2001.05.23-ны өдрийн 114 дүгээр тогтоолоор баталсан.	
2	Хөтөлбөр хэрэгжүүлэх хугацаа	2001-2010 он	
3	Хөтөлбөрийн зорилго	Хөтөлбөрийн зорилго нь арьс, ширний үйлдвэрийн салбарын хөгжлийн эрхэм зорилго, хөгжлийн стратегитай уялдуулан хүч чадлын ашиглалтыг дэс дараатай нэмэгдүүлж, салбарын эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлэхэд чиглэнэ.	
4	Хөтөлбөрийн зорилтууд /үе шатаар/	Зорилтууд	Хөтөлбөрийн зорилгыг хангахын тулд дараахь зорилтуудыг хэрэгжүүлнэ. Үүнд: а/ Түүхий эдийн чанарыг сайжруулах; б/ Түүхий эд бэлтгэлийг ноос, ноолуур, мах боловсруулах салбарын үйлдвэрүүдтэй хоршин зохион байгуулж, Бөөний худалдааны сүлжээгээр түүхий эд бэлтгэх систем тогтоох; в/ Үйлдвэрүүдийн хүч чадлын ашиглалтыг дээшлүүлж, тогтвортой ажиллагааг хангах эрх зүй, эдийн засгийн таатай орчин бүрдүүлэх; г/ Салбарын үйлдвэрүүдийн менежментийг сайжруулах, техник, технологийг шинэчлэх, түүхий эдийн боловсруулалтын төвшинг дээшлүүлэх, бүтээгдэхүүний чанарыг олон улсын зах зээлийн шаардлагад нийцүүлэх замаар үйлдвэрлэл, экспортыг нэмэгдүүлж, салбарын өрсөлдөх чадварыг сайжруулах; д/ Байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд халгүй технологийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлж, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх.
		2001 - 2003 он	Салбарын тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэж, боловсруулах үйлдвэрүүдийн хүч чадлын ашиглалтыг дээшлүүлэн үйлдвэрлэлийг хэвийн өсөлттэй явуулах нөхцлийг бүрдүүлэх.
		2004 - 2006 он	Түүхий эд, хагас бэлэн бүтээгдэхүүний боловсруулалтын төвшинг ахиулж, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортыг дэс дараатай нэмэгдүүлэх.
		2007 - 2010 он	Арьс, ширэн түүхий эдийн нөөцийг бүрэн ашиглах, бүтээгдэхүүний чанарыг олон улсын зах зээлийн төвшинд хүргэх, байгаль орчинд халгүй технологийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлж, экологийн хувьд цэвэр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх замаар өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлж, салбарын хөгжлийн стратегийн эрхэм зорилгыг хангах.
5	Зарцуулсан хөрөнгө	Төсөв /шаардагдах нийт зардал/	1420.9 сая төг
		Гүйцэтгэл /өссөн дүнгээр/	ШУТ-ийн сангаас 67.0 сая төг, улсын төсвөөс 20.8 сая төг, нийт 87.8 сая төгрөг
		тухайн жилд зарцуулсан	10.8 сая төгрөг

6	Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээ	Биелэлтийн хувь	Нийт	100	90	80	70-75	50	Дундаж
		I-II шатны хэрэгжилтийн явц	5		1	3	1		80%
		III шатны хэрэгжилтийн явц	5			2	2	1	75%
7	Шалгуур үзүүлэлтийн гүйцэтгэл	Төлөвлөсөн	Гүйцэтгэл						
		<p>а/ арьс, ширний салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2004 он гэхэд 1999 оныхоос дунджаар 24.0 хувиас доошгүй өсөх;</p> <p>б/ боловсруулсан арьс, шир, бэлэн бүтээгдэхүүний экспорт 2004 онд 1999 оныхоос 30, улсын нийт экспортод тус салбарын эзлэх хувь 38 хувиас доошгүйгээр тус тус нэмэгдэх;</p> <p>в/ боловсруулах үйлдвэрүүдийн хүч чадлын ашиглалт 27.6, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрүүдийн хүч чадлын ашиглалт 20.0 хувиар өсөж, салбарын хэмжээнд ажилгүйдэл 23.8 хувиар буурах</p>	<p>Арьс, ширний салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2005 оны зэрэгцүүлэх үнээр 2007 онд өмнөх оныхоос 2 дахин өссөн бол 2008 онд өнгөрсөн оны мөн үеийнхтэй харьцуулахад 50 хувиар бууран, 2009 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 2008 оны мөн үеийнхтэй харьцуулахад 42 хувиар өссөн, 2007 оныхтой харьцуулахад 35 хувиар буурсан. Тус салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нь боловсруулах үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлтэд 2007 онд 2.4, 2008 онд 1, 2009 УГ-ээр 1.7 хувийг эзэлжээ.</p> <p>Боловсруулсан арьс, шир, бэлэн бүтээгдэхүүний экспорт 2007 онд 2006 оныхоос 0.8 хувь буурч, нийт экспортод тус салбар нь 2 хувийг эзэлсэн бол 2008 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр өнгөрсөн оны мөн үеийнхээс 10 хувь өсч, нийт экспортод тус салбар нь 1.5 хувийг эзэлж байна. 2008 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр өнгөрсөн оны мөн үеийнхээс боловсруулсан үхрийн ширний экспорт биет байдлаар 50 орчим, үнийн дүн 40 хувиар буурсан, боловсруулсан богийн арьсны экспорт биет байдлаар 11 хувиар, үнийн дүн 5 хувиар буурсан. Мөн савхин болон үслэг хувцас, эдлэлийн экспорт ч 2008 онд нилээд их хэмжээгээр буурчээ.</p> <p>Салбарын хөдөлмөрийн бүтээмж 2007 онд 2005 оны зэрэгцүүлэх үнээр 20714.7 мянган төгрөг, 2008 онд 12629.5 мян. төгрөг болж өмнөх оныхоос 23 хувиар өссөн бол 2009 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 16453.6 мян.төг болж өмнөх оны мөн үеийнхээс 30 хувиар өсчээ.</p> <p>Уг салбарт ажиллагсдын тоо 2007 онд өмнөх оныхоос 55, 2007 онд 4.8, 2008 онд 15, 2009 оны УГ-ээр 24 хувиар буурлаа.</p>						
8	Хөтөлбөрийн гол үйл ажиллагаа	<p>Үйлдвэрүүдийн хүч чадлын ашиглалтыг дээшлүүлж, тогтвортой ажиллагааг хангах эрх зүй, эдийн засгийн таатай орчин бүрдүүлэх зорилтын хүрээнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Арьс ширний үйлдвэрлэлийн цогцолбор төслийг боловсруулсан, - ЗГ-ын 2007.09.01-ний өдрийн хуралдааны 44 дүгээр тэмдэглэлээр Арьс ширний салбарын ҮТП байгуулах шийдвэр гаргуулсан. - ЗГ-ын 2008 оны 83 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын тэргүүлэх ач холбогдол бүхий салбарын жагсаалт”-д эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хамруулан, хөрөнгө оруулалт хийсэн ААН-д орлогын албан татварын хөнгөлөлт үзүүлж байна. - Тендер зохион байгуулан “Арьс ширний салбарын тогтвортой хөгжлийн стратеги”-ийг боловсруулсан. <p>Түүхий эдийн чанарыг сайжруулах зорилтын хүрээнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Түүхий эд бэлтгэлийн захын стандартад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. <p>Түүхий эд бэлтгэлийн стандартуудыг сурталчилгаа хийгддэг. Захуудад аттестатчилал явуулсан.</p>							

		<p>- Арьс ширний экспортод хяналт тавих, мөрдөж буй техникийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх асуудлаар холбогдох газруудтай хамтарсан ажиллав.</p> <p>Салбарын үйлдвэрүүдийн менежментийг сайжруулах, техник, технологийг шинэчлэх, түүхий эдийн боловсруулалтын төвшинг дээшлүүлэх, бүтээгдэхүүний чанарыг олон улсын зах зээлийн шаардлагад нийцүүлэх замаар үйлдвэрлэл, экспортыг нэмэгдүүлж, салбарын өрсөлдөх чадварыг сайжруулах зорилтын хүрээнд:</p> <p>- Салбарын үйлдвэрүүдийн менежментийг сайжруулах, техник технологи, ажилчдад ур чадвар дээшлүүлэх чиглэлээр сургалт семинар, зөвлөлгөөн зохион байгуулсан.</p> <p>- Мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх давтан сургах тогтолцоо бүрдүүлэх, сургалтыг эрчимжүүлэх асуудлаар ЗГ-ын шийдвэр гаргуулан хэрэгжилтийг зохион байгуулж байна.</p> <p>- Арьс ширний үйлдвэрийн хаягдал ус цэвэрлэх үйл ажиллагаа явуулдаг “Харгиа” цэвэрлэх байгууламжийн өмчлөлийн болон цэвэрлэх байгууламжийг шинэчлэх БНЧУ-ын 22 сая ам.долл-ын хөрөнгө оруулалтын асуудлаар шийдвэр гаргуулан ажиллаж байна.</p> <p>- Нийслэлийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа үйлдвэрүүдэд “Арьс шир, үслэг боловсруулах үйлдвэрүүдэд тавигдах ерөнхий шаардлага. MNS 5480:2005 стандартын мөрдөлтийн байдалд хийх үзлэг, шалгалтыг МХЕГ-тай хамтран хийсэн.</p> <p>- Монгол үхрийн шир, хонь, ямааны тус бүр 10 арьсанд чанар хамгаалах анхан шатны боловсруулалтыг хийж, БНТУ-ын итгэмжлэгдсэн лабораторид очиж туршилт хийлгэж, шинжилгээг сертификатаар баталгаажуулсан.</p> <p>- Арьс ширний үзэсгэлэн яармагуудад Арьс ширэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийн холбоог оролцоход дэмжлэг үзүүлсэн.</p> <p>Байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд халгүй технологийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлж, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх зорилтын хүрээнд:</p> <p>- Арьс ширний дэвшилтэт технологи дамжуулах төвийг байгуулж, зөвлөх инженерүүд, салбарын эрдэмтэд хамтын ажиллагааны хүрээнд зөвлөгөө өгөх үйл ажиллагааг эрхэлж байна. Улаанбаатар хотод Технологи дамжуулах төвийг байгуулж, үйл ажиллагааг нь эхлүүлсэн.</p> <p>- Арьс шир үйлдвэрлэлийн холбооны гишүүн үйлдвэрүүдийг чадавхи дээшлүүлэх, цэвэр технологи нэвтрүүлэх, дэвшилтэт технологийн мэдээлэл олгох сургалтад хамруулж, Байгаль орчны удирдлагын тогтолцоо /ISO 14000/ стандартуудыг нэвтрүүлэх ажлын бэлтгэлийг ханган ажиллаж байна.</p>
9	Дүгнэлт /ололт, дутагдал, анхаарах асуудлууд/	<p>Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг Засгийн газрын 2010 оны 11 дүгээр тогтоолоор баталсан ”Яам, аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газрын үйл ажиллагааны үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх журам”-ыг удирдлага болгож ХҮБХЗГ-аас гаргасан уг хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайлан, холбогдох статистик мэдээллүүдийг үндэслэн хийв.</p> <p>“Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний чиглэл”-д тусгагдсан 5 зорилтын 13 арга хэмжээ төлөвлөгджээ. Хөтөлбөрийн эхний 2 шатны хэрэгжилт 2006 оны эцсийн байдлаар дунджаар 80 хувьтай байсан. Гуравдугаар шатанд хөтөлбөрийн зорилтын арга хэмжээнүүдийн хэрэгжилт 2009 оны жилийн эцсийн байдлаар дунджаар 75 хувьтай дүгнэгдэж байна.</p> <p>Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явцад арьс, ширний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн эрх зүйн болон бизнесийн таатай орчин бүрдэж байна. Арьс ширний үйлдвэрлэлийн цогцолбор төслийг боловсруулсан. Арьс ширний салбарын Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулах шийдвэр гаргуулсан. Тэргүүлэх ач холбогдол бүхий салбарын жагсаалтад арьс ширний эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хамруулсан. Дотоодын үйлдвэрлэгчдийг санхүү, зээлийн бодлогоор дэмжин ажиллаж байгаа ч санхүүгийн байгууллагуудын зээлийн</p>

		<p>хүү зээллэгчдийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг болохуйц хэмжээгээр буурахгүй, зээлд хамрагдах боломжийг бүрэн олгохгүй байна.</p> <p>Салбарын тулгамдсан асуудлын нэг бол арьс ширний үйлдвэрүүдийн технологийн хаягдал усыг цэвэрлэх байгууламж байгуулах, Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулах нутаг дэвсгэрийн ба бусад маргаантай асуудал болон хөрөнгө оруулалтын асуудлыг яаралтай шийдвэрлэх шаардлагатай байна. Мөн үйлдвэрлэлийн хаягдлыг дахин боловсруулах асуудлыг шийдвэрлэхгүйгээр экологийн асуудлыг шийдвэрлэх боломжгүй.</p> <p>Хөтөлбөрийн үндсэн зорилтын нэг болох түүхий эдийн бэлтгэл, чанарын хамгаалалт, тээвэрлэлт, нийлүүлэлт, үнийн нэгдсэн системийг бий болгох арга хэмжээний хэрэгжилт хангалтгүй байна.</p> <p>Мөн салбарын үйлдвэрүүд мэргэжлийн менежер, технологич ихээхэн дутагдалтай, үйлдвэрлэл үндсэндээ урсгалаараа ажиллаж байгаа нийтлэг дутагдал аж ахуйн нэгжүүдэд байна. Мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх давтан сургах тогтолцоо бүрдүүлэх ажил эхлэлийн шатанд хэрэгжиж байна.</p> <p>Шинэ зах зээлд гарахад нь худалдааны таатай нөхцөл бүрдүүлэн Европын холбооны Худалдааны хөнгөлөлтийн ерөнхий системийн хүрээнд Европын холбооны орнуудад арьс ширэн бүтээгдэхүүн экспортлох боломж нээгдсэн боловч тэдний захиалгын тоо хэмжээ бага, стандартынх нь шаардлага өндөр тул уг боломжийг бүрэн ашиглаж чадахгүй байна.</p> <p>Байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд халгүй технологийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх зорилтын хүрээнд цэвэр үйлдвэрлэлийн механизмыг танилцуулах, нэвтрүүлэх арга зам, боломжийн талаар сургалт семинар зохион байгуулан салбарын үйлдвэрүүдэд цэвэр үйлдвэрлэлийн үнэлгээг явуулж эхэлснээр эдийн засгийн үр ашиг гарсан төдийгүй үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн сэтгэлгээнд ч эерэг өөрчлөлт гарч байгаа боловч биотехнологи, цэвэршүүлэх технологи, нанотехнологи, инновацийн асуудал аль ч шатандаа ойлголт нимгэн, хэрэгжүүлэх асуудал яригдах шатанд байна.</p> <p>Арьс ширний салбарыг бодлогоор төвлөрүүлж, салбарыг оновчтой хэлбэрээр бүсчлэн хөгжүүлэх, салбарт шинжлэх ухаан-технологич-инновацийг эрчимтэй хөгжүүлэх, урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын зээл тусламжаар хангах, хөрөнгө оруулалт, экспортыг дэмжин хөгжүүлэх арга хэмжээг цогцолбороор шийдвэрлэх нь зохистой.</p>
10	Хүлээгдэж буй үр дүндээ хүрээгүй бол шалтгаан, нөлөөлсөн хүчин зүйлс, гарсан гажуудал	<p>- Салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортыг нэмэгдүүлэхэд санхүү, зээл, татвар, даатгалаар дэмжих эрх зүйн орчин бий болсон ч эдгээр үйлчилгээний хүртээмж бага, зээл олгох хүрээ нь хязгаарлагдмал байна.</p> <p>- Засгийн газрын тогтоол, ҮХ-ны сайдын тушаалаар батлагдсан хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, төлөвлөгөөнд тусгагдсан зарим арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хөрөнгийн эх үүсвэрийг улсын төсөв болон бусад эх үүсвэрээс олгох асуудлыг цаг тухайд нь шийдвэрлээгүй болно.</p>
11	Эдгээрээс гарах арга зам	<p>- Түүхий эдийн бэлтгэлийн системийн эрх зүйн орчинг яаралтай бүрдүүлэх,</p> <p>- Арьс ширний үйлдвэрүүдийн технологийн хаягдал усыг цэвэрлэх байгууламж шинэчлэх асуудлын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх</p> <p>- Арьс ширний үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах ажлыг эхлүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг шийдвэрлүүлэх, энэ ажлын хүрээнд салбарын үйлдвэрүүдийн менежментийг сайжруулах, техник, технологийг шинэчлэх, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх зорилтыг шийдвэрлэх.</p> <p>- Технологи дамжуулах төв, “Армоно” корпораци, арьс ширний салбарын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг судалгааны төвүүдийн үйл ажиллагааг нэгдмэл болгох, салбарын шинжлэх ухаан – технологи - инновацийн хөгжлийн нэгдсэн бодлого, түүнийг хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлон хэрэгжүүлэх.</p>

11	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч талуудын талаарх үнэлгээ	Аж ахуйн нэгжүүдийн хооронд стратегийн түншлэл-холбоо тогтоож ажиллах асуудлыг судлан, Засгийн газар, яамд, холбогдох үйлдвэр, хоршоо, мэргэжлийн холбоо, орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага хамтын ажиллагаа, оролцоог улам сайжруулж чадвал илүү үр дүнд хүрэх боломжтой.
13	Хөтөлбөрийн талаарх яамны санал	<ul style="list-style-type: none"> - “Арьс ширний салбарын тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”-ийн дагуу хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулан батлуулах, - Хөтөлбөрийг хэрэгжилтэд шаардагдах санхүүжилтийг цаг хугацаанд гаргуулах асуудлыг Сангийн яам, Засгийн газарт оруулан дэмжлэг авах.

ТӨРИЙН НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГА

Т.ГАНТУЛГА